Tercüme-i Târîh-i Vassâf ve *Zeyl-i Nazmîzâde* adıyla dört eser kaleme almıştır. Sâlim *Lugat-ı Vassâf*'ı yeniden düzenlemiş, ayrıca önce Reîsülküttâb Şirvânî Ebû Bekir Efendi'nin başladığı esere Neylî, *Mâ lâ büdde minhü li'l-edîb mine'l-meşhûr ve'l-garîb (Şerh-i Lugat-ı Târîh-i Vassâf)* adıyla Türkçe şerh yazmıştır. *Târîḫ-i Vaṣṣâf*'ın günümüze ulaşan çok sayıda nüshası içerisinde IV. cildin Şâban 711 (Ocak 1312) tarihli müellif nüshası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3207) dikkate değerdir. Bu nüsha 1388'de hş. (2009) Tahran'da neşredilmiştir. Eser üzerinde XIX. yüzyılın ortalarından itibaren birçok çalışma yapılmıştır. Önce taşbaskı halinde 1241 (1826) ve 1269 (1853) yıllarında Bombay'da yayımlanmış, daha sonra ilk cildi J. von Hammer-Purgstall tarafından *Geschichte Wassaf's* adıyla Almanca'ya tercüme edilmiştir (Wien 1856). Bu tercümenin henüz basılmayan dört cildi Avusturya İlimler Akademisi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Jahn, XVIII [1354/1975], s. 171). Eser 1269 tarihli baskısı esas alınarak 1272 (1855), 1291 (1874), 1303 (1885), 1314 (1896), 1338 hş. (1959) yıllarında Tebriz ve Tahran'da yeniden basılmıştır. Abdülmuhammed Âyetî eseri Bombay baskısından özetlemiştir. Eserin Hindistan'a dair bölümleri H. M. Elliot ve J. Dowson tarafından İngilizce'ye çevrilip *The History of India as Told by Its Own Historians* ad-
lı eser içinde
III, 24-54). Al
ise V. G. Tize
taylılar hakkı
piners Jr. tara
hammed Şeh
şılan terim ve
zi hazırlamışt
sitesi Edebiyat Fakültesi). **2.** *Aḫlâḳu's-salṭana fî aḥvâli'l-ezmine ve'l-edine.* Sultan Olcaytu adına kaleme alınan ahlâk ve siyasete dair Farsça bir risâle olup (Tahran, Kitâbhâne-yi Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî, nr. 5307, vr. 104b-119a) Vassâf'a aidiyeti kesin olarak tesbit edilememiştir. Nergisî tarafından *Ḳānûnü'r-reşâd* ve Kavalalı Hüseyin Kâzım tarafından da *Risâle-i Seciyye* adıyla iki defa Türkçe'ye tercüme edilmiştir. **3.** *Risâle-i Münâzaʿati's-seyf ve'l-ḳalem (Ḳalemiyye).* İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han adına Farsça yazılan küçük bir risâle olup Nasrullah Pûrcevâdî tarafından yayımlanmıştır (*Nâme-yi Ferhengistân*, XXVI [Tahran 1385/2006], s. 5-21). **4.** *Bedîʿu'r-rebîʿa, Risâle der Muḥâkeme-yi Şaṭranç, Ebyât der Ḥaḳḳ-ı Şaṭranç* (İÜ Ktp., FY, nr. 217, vr. 1b-22b). Vassâf'a aidiyeti muhtemel Farsça bir münşeat mecmuası Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 3601). Vassâf tarafından kaleme alındığı bilinen diğer eserler günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vassâf, *Târîḫ* (nşr. Îrec Efşâr v.dğr.), Tahran 1388/2009, Osman Gazi Özgüdenli'nin girişi, IV, 37-50; a.mlf., *Kitâb-i Müsteṭâb-i Vaṣṣâf el-Ḥażret* (nşr. M. Mehdî İsfahânî), Tahran 1338, s. 592; J. von Hammer-Purgstall, *Geschichte Wassaf's*, Wien 1856; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 267-270; Münzevî, *Fihrist*, VI, 4280-4286; a.mlf., *Fihristvâre-i Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1375-81/1996-2002, II, 918-919; VI, 390; Abdülmuhammed Âyetî, *Taḥrîr-i Târîḫ-i Vaṣṣâf*, Tahran 1372, s. 329; Tevfîk Hâşimpûr Sübhânî – Hüsamettin Aksu, *Fihrist-i Nüsḫahâ-yi Ḫaṭṭî-yi Fârsî-yi Dânişgâh-i İstânbûl*, Tahran 1374/1995, s. 109-110; J. Pfeiffer, "A Turgid History of the Mongol Empire in Persia: Epistemological Reflections Concerning a Critical Edition of Wassāf's Tajziyat al-amsār wa tazjiyat al-aʿsār", *Theoretical Approaches to the Transmission and Edition of Oriental Manuscripts* (ed. J. Pfeiffer – M. Kropp), Würzburg 2007, s. 107-129; Osman Gazi Özgüdenli, *Moğol İranında Gelenek ve Değişim: Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, İstanbul 2009, s. 16-18; a.mlf., "Nüsḫa'î ez Târîḫ-i Vaṣṣâf be-Ḫaṭṭ-i Müʾellif ve Mühr-i Kitâbḫâne-i Rabʿ-i Reşîdî" (trc. Hüccet Fahrî), *Nâme-yi Bahâristân*, IV/1-2, Tahran 1382/2004, s. 63-72; a.mlf., "İlhanlı Tarihine Ait Yeni Bir Kaynak: Târîh-i Vassâf'ın Müellif Nüshası", *TTK Belleten*, LXX/258 (2006), s. 28-52; K. Jahn, "Terceme-i Târîḫ-i Vaṣṣâf", *Râhnümâ-yi Kitâb*, XVIII, Tahran 1354/1975, s. 171; R. G. Kempiners Jr., "Vassâf's Tajziyat al-amsār wa tazjiyat

ABDULLAH VASSÂF EFENDİ

bk. VASSÂF ABDULLAH EFENDİ

Osmanlı şeyhülislâmı.

VASSÂF ABDULLAH EFENDİ

(ö. 1174/1761)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Akhisar'da doğdu. Bayramiyye tarikatı şeyhlerinden Akhisarlı İlyas'ın ahfadından Mehmed Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi tam bilinmemekte, ancak çok uzun yaşadığı kaydedilmektedir. İlk eğitimini çevredeki âlimlerden aldıktan sonra İstanbul'a gitti ve Kara Halil Efendi'ye intisap ederek tahsilini tamamladı. 1111'de (1699-1700) girdiği ruûs imtihanında başarılı olup müderrislik hakkını kazandı. Ardından hocası Kara Halil Efendi'nin kızıyla evlendi ve ilmiye mesleğinde tanındı. Bir süre Çatalca'da Ali Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı; Safer 1118'de (Mayıs-Haziran 1706) azledildi. Aynı yılın zilkadesinde (Şubat 1707) Yûnus Paşa Medresesi'ne tayin edildi. Daha sonra Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi'ne nakledildi. Rebîülevvel 1127 (Mart 1715) tarihine kadar burada kaldı. Rebîülevvel 1128'de (Mart 1716) Kürkçübaşı Medresesi müderrisliğine getirildi. 1129'da (1717) Zal Mahmud Paşa Medresesi'ne, ardından Şehzade Medresesi'ne geçip 27 Ramazan 1135'te (1 Temmuz 1723) buradan ayrıldı. Arkasından Süleymaniye Medresesi'ne tayin edildi. Bu görevde iken kadılık mesleğine geçti; Selânik kadısı olup 1 Zilhicce 1138'de (31 Temmuz 1726) azledildi.

1140'ta (1727-28) Mısır kadılığına tayin edilen Vassâf bir yıl bu görevde kalıp İstanbul'a döndüğünde fetva eminliğine getirildi. İran'da Avşarlı hânedanının kurucusu Nadir Şah, Sünnî mezhepler karşısında Caʿferî mezhebinin durumunu görüşmek üzere Osmanlı Devleti'nden bir ilim heyetinin gönderilmesini isteyince Vassâf, 1736'da Anadolu kazaskerliği pâyesiyle İmrahor Mustafa Paşa'nın riyâsetinde İran'a yollanan sefâret heyetinde yer aldı. İki yıl gibi bir süre İsfahan, Kandehar ve Semerkant'ta bulundu, buralardaki âlimlerle İslâm fıkhı ve akaidi konularında yaptığı tartışmalarla dikkat çekti. Uzun süre İran'da kaldığından bazı kaynaklarda "İran kazaskeri" veya "İranî Abdullah Efendi" lakabıyla anıldı. İran'dan döndükten sonra 28 Rebîülevvel 1154'te (13 Haziran 1741) Anadolu kazaskeri oldu. Zilhicce 1159'da (Aralık 1746) Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı ve 4 Receb 1162'de (20 Haziran 1749) Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. 2 Şâban 1165'te (15 Haziran 1752) ikinci defa Rumeli kazaskeri oldu. Seyyid Murtaza Efendi'nin azli üzerine 28 Rebîülevvel 1168 (12 Ocak 1755) tarihinde şeyhülislâmlığa getirildi (Vâsıf, I, 46-47, 198-200).

Yaşlılığı sebebiyle meşihat işlerini gerektiği gibi yürütememesi, tarihçi Şemʿdânîzâde'nin belirttiğine göre maiyetindekilerin dürüst davranmayıp eskiden beri devam eden sefahatlerini arttırmaları ve rüşvet almaları yüzünden 27 Şâban 1168'de (8 Haziran 1755) azledildi (*Mür'i't-tevârîh*, I, 181). Şeyhülislâmlığı III. Osman zamanında beş ay kadar sürmüştür. İstanbul'dan ayrılarak Bursa'da ikamet etmesi istendi. Bir süre sonra İstanbul'a dönmesine izin verilince mülkü olan Emîrgûneoğlu (Emîrgân) Yalısı'nda ikamet etti. Bu yalıda kendisinden sonra oğlu Şeyhülislâm Vassâfzâde Esad Efendi oturmuş, ardından burası

I. Abdülhamid zamanında devlete intikal etmiştir. Abdullah Efendi Zilkade 1174'te (Haziran 1761) vefat etti; Eyüp'te Siyavuş Paşa Türbesi civarında hocası ve kayınpederi Kara Halil Efendi'nin yanına defnedildi (Vâsıf, I, 198-200). Tarihçi Hâkim, "Etti Abdullah Efendi cennet-i adni makar" mısraıyla ölümüne tarih düşürmüştür. Bazı kaynaklarda vefatında 100 yaşını aştığı belirtilirse de (Şem'dânîzâde, II/A, s. 38) bu bilgi doğru olmamalıdır. Vassâf Abdullah Efendi bazı eserler telif etmiş, üç dilde şiir yazmış, şiirlerinde "Abdî" ve "Vassâf" mahlaslarını kullanmıştır. Ayrıca Siyâhî Ahmed Efendi'den ta'lik hattı meşkederek icâzet almıştır. *İlmiye Salnâmesi*'nde özgün bir fetvası bulunmamaktadır.

Eserleri. **1.** *Hayâl-i Behcet-âbâd.* Vassâf Efendi'nin en önemli eseri olup 1105 beyitten oluşan nasihatnâme türünde bir mesnevidir. 236. beyitte eserin adı zikredilir: "Kim görse sutûrun oldu dilşâd / Nâm oldu Hayâl-i Behcet-âbâd". Eserin III. Ahmed'in saltanatına dair giriş kısmından sonra Cemcah, Hâkan, Çasar gibi sembolik isimler ve bazı ülke adları kaydedilerek bu ülke hükümdarlarının çocukları arasındaki aşk hikâyesi anlatılır. Vassâf, bu aşkı ve sonunda gerçekleşen evlilik hikâyesini esas itibariyle devlet başkanlarının ve etrafındakilerin ülkeyi adaletle idare etmesinin, vergilendirmenin âdil yapılmasının gereğine vurgu yapmak için sembol olarak seçmiş, iyi huylu, halkını düşünen, adalet ve insaf sahibi hükümdarların sevileceğini, her zaman hayırla anılacağını, zalimlerin ise sonunda yok olacağını hikâye tarzında anlatmıştır. Eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Banu Mumcuoğlu, 2006, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinin *Hayâl-i Behcet-âbâd*'dan esinlenerek yazıldığı söylenmiştir (Uzunçarşılı, II, 483). **2.** *Nazîre-i Unvânü'ş-şeref.* İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin (ö. 837/1433) kasidesine yazdığı nazîredir. Kelâm, nahiv, felsefe ve mantık konularını, ayrıca Türkçe ve Farsça hikâyeleri içeren eser Vassâf'ın Arap edebiyatına vukufunu göstermektedir (İstanbul 1279). **3.** *İrşâd-ı Ezkiyâ.* İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sinin manzum tercümesi olup Vassâf'ın Arapça bilgisini ortaya koymaktadır (Burdur İl Halk Ktp., nr. 490). **4.** *Zemzeme.* Kelâm ilmine dair bir eserdir (*Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 474). Bazı kaynaklarda Şeyhülislâm Vassâf Efendi'nin fetvalarının ölümünden sonra derlendiği kaydedilirse de bugüne kadar herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekāyiu'l-fuzalâ*, II, 363, 367, 380, 403, 539, 641, 726; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, s. 204ᵃ, 273ᵃ; Şem'dânîzâde, *Müri't-tevârîh* (Aktepe), I, 62, 63, 89, 105, 109, 181; II/A, s. 38; Vâsıf, *Târih*, I, 46-47, 198-200; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 98-99; *Sicill-i Osmânî*, III, 383; *Osmanlı Müellifleri*, II, 481-483; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 527; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 481-484; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 474; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara 1972, s. 136-137.

MEHMET İPŞİRLİ

VASSÂFZÂDE MEHMED ESAD EFENDİ

(bk. ESAD EFENDİ, Vassâfzâde).

VASSÂLE

(وصّالة)

Çok kullanılmaktan dolayı yıpranan hat değerine sahip bir eserin yazılı kısmının dikkatle kesildikten sonra aynı ebatta bir pencere açılmış yeni bir kâğıda tekrar yapıştırılıp cetvellenmesi suretiyle tamir edilmesi işlemine verilen ad

(bk. HAT).

VASVAR ANTLAŞMASI

Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı barış antlaşması (9 Ağustos 1664).

Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları arasında 1663-1664 savaşlarını resmen sona erdiren ve Osmanlılar'ın Macaristan'daki en geniş sınırlarını belirleyen antlaşma 16 Muharrem 1075'te (9 Ağustos 1664, Türkçe metindeki tarihin yanlış çevrilmesinden ötürü Batı tarihçiliğinde 10 Ağustos) Vasvar (Vasvár / Eisenburg) yakınlarında kurulan Osmanlı ordugâhında Habsburg tam yetkili elçisi Simon Reniger ile Osmanlı Sadrazamı Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa tarafından imzalanmıştır. Antlaşma, metinlerin Habsburg İmparatoru I. Leopold ile Osmanlı Padişahı IV. Mehmed tarafından onaylanmasının ardından Osmanlı ve Avusturya temsilcileri arasında icra edilen bir merasimle resmen yürürlüğe konmuştur.

Vasvar Antlaşması ile sonuçlanan savaşların başlaması Erdel bölgesinde gelişen olaylarla yakından ilgilidir. Osmanlılar'ın Erdel harekâtı, II. Rákóczi'nin ölümü ve Habsburglar'ın duruma müdahaleleri iki devletin askerî güçlerini karşı karşıya getirdi. Osmanlı Serdarı Köse Ali Paşa 27 Ağustos 1660'ta Varad'ı aldı. Erdelli asilzadeler, Habsburg sarayı ile yaptıkları yardım antlaşması kapsamında 1071 (1661) yazında bazı Erdel kalelerine Alman birliklerinin yerleştirilmesine razı oldular. Osmanlı yönetimi Habsburg müdahalesine hemen tepki gösterdi. 1661 yazında ve sonbaharında düzenlenen iki Osmanlı seferi Erdel Prensi Kemény János'un kaçmasına yol açarken 14 Eylül'de Ali Paşa'nın davetiyle toplanan meclis Apafi Mihály'yi Erdel prensi ilân etti. Kemény, 23 Ocak 1662'de tahtı geri alabilmek için Yanova Beyi Küçük Mehmed Paşa ile giriştiği savaşta hayatını kaybetti.

Bu esnada İstanbul'daki Habsburg dâimî elçisi (Osmanlı kaynaklarında kapı kethüdâsı) Simon Reniger von Reningen vasıtasıyla iki devlet arasında ilk diplomatik adımlar atılmıştı. I. Leopold, 1661 yazı ortalarından itibaren Erdel meselesinin halli için sınır heyetlerinin teşkiline taraftardı. Fâzıl Ahmed Paşa'nın 1 Kasım 1661'de Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatıyla sadâret mührünü alması diplomatik havayı biraz yumuşattı. 16 Ocak 1662'de sınır komisyonunun kurulması kabul edilerek Tımışvar Valisi Ali Paşa bu işle görevlendirildi. Habsburg sarayı, 1072 Şâbanında (Nisan 1662) diplomatik müzakerelere katılmak üzere Johann Philipp Beris'i Osmanlı başşehrine yolladı. Simon Reniger ve Beris, 25 Mayıs 1662'de sadrazamın huzuruna çıkarak Habsburg tarafının iddia ve taleplerini bildirdiler. İki taraf arasındaki görüşmeler istilâcı kuvvetlerin Erdel'den çekilmesi, Székelyhíd Kalesi'nin hukukî durumu ve 1661 yazında Hırvat Banı Miklós Zrínyi tarafından Kanije Kalesi'nin karşısında inşa ettirilen Yenikale'nin (Zrínyi-Újvár) yıktırılması hususları etrafında yoğunlaştı.

Fâzıl Ahmed Paşa haziran ayında Habsburg dâimî elçisine yedi maddelik bir antlaşma metni teklif etti. Simon Reniger'in Viyana sarayına gönderdiği taslak metin, temmuz ayı içinde karşı tarafın değişiklikleri ve I. Leopold'ün 28 ve 29 Temmuz tarihli mektuplarıyla birlikte geri yollandı. 17 Ağustos'ta imparatordan gelen metni alan Reniger ertesi gün sadrazamın huzuruna çıktı. 19 Ağustos'ta bizzat padişahın huzurunda düzenlenen toplantıda Şâmîzâde Mehmed Efendi'ye antlaşma metnini gözden geçirmesi tâlimatı verildi. Reîsülküttâb, hazırladığı yeni taslakta 1664'te akdedilecek Vasvar Antlaşması'nın belli başlı maddelerinin tamamını yazıya döktü. Elçi teâtisi ve Leopoldstadt'ın inşası-